

LAUSUNTO EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNALLE

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 127/2022 vp)

Esityksen taustaa

Toimeentulotukilain toimeenpano muuttui vuoden 2017 alusta, kun niin sanottu Kela-siirto tuli tuolloin voimaan. Siitä lähtien toimeentulotuen toimeenpano on jakautunut Kansaneläkelaitoksen ja kuntien sosiaalihuollon viranomaisten kesken. Kansaneläkelaitos on myöntänyt perustoimeentulotuen ja sosiaalihuolto on vastannut täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta sekä sosiaalityön palveluista. Lainsäädännössä toimeentulotuki määritellään kuitenkin edelleen sosiaalihuoltoon kuuluvaksi harkinnanvaraiseksi tueksi ja tämä säilyy myös esityksessä. Toimeentulotuki on kaikkein viimesijaisin tukimuoto eikä tuen luonnetta tässä esityksessä muuteta.

Toimeentulotukilain muuttaminen sisältyy Sanna Marinin hallitusohjelmaan. Myös eduskunta edellytti Kela-siirron muutokset hyväksyessään vuonna 2015, että uudistuksen vaikutuksia tuli seurata ja että toimeentulotukilaki tulisi kokonaisuudessaan uudistaa. Eduskunta totesi tuolloin lausumassaan myös, että uudistuksessa tulee pyrkiä vahvistamaan toimeentulotuen luonnetta viimesijaisena ja väliaikaisena etuutena. Lisäksi eduskunta toi esiin, että uudistuksen tavoitteena tulee olla moniammatillinen yhteistyö Kelan ja kuntien välillä sekä sellaiset toimintakäytännöt, jotka tukevat toimeentulotukea saavan itsenäistä suoriutumista ja ehkäisevät syrjäytymistä.

Nyt Kela-siirron kokemuksia on saatu ja alkuhankaluuksien jälkeen yhteistyö Kansaneläkelaitoksen ja kuntien välillä on parantunut. Silti matkan varrella on käynyt ilmeiseksi, että yhteistyöstä tulisi säätää kuitenkin lainsäädännön tasolla aiempaa tarkemmin. Kela-siirron jälkeen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on hyväksytty ja sosiaalihuollon toimeenpano siirtyy hyvinvointialueiden vastuulle ensi vuoden alusta lukien.

Esitys pähkinänkuoressa

Muutosten tavoitteena on parantaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ja sosiaalihuollon asiakkaiden asemaa toimeentulotuen hakijoina. Lisäksi esitys pyrkii selkeyttämään toimeentulotuen tavoitteita ja suhdetta sosiaalihuoltoon sekä toimeentulotuen toimeenpanijoiden toimivaltaa. Nämä ilmenevät tarkemmin erityisesti esityksen perustelujen tasolla.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi toimeentulotuen hakemista koskevasta menettelystä nykyistä tarkemmin. Esitykseen sisältyy säännökset asiakkaan oikeudesta henkilökohtaiseen palveluun sekä toimeentulotukiasioita koskevasta Kansaneläkelaitoksen ja hyvinvointialueen yhteistyöstä. Toimeentulotukiasiointi olisi toteutettava eri asiakasryhmien tarpeet huomioiden saavutettavasti ja esteettömästi. Toimeentulotukiasioiden käsittelyssä sosiaalihuollon ja asiakkaan näkemysten huomioimisesta säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Tämä koskisi muun muassa perusosan alentamistilanteita. Lisäksi tarkennetaan säännöksiä tietojen luovuttamisesta viranomaisten välillä sekä täsmennetään tietojen käyttöön liittyvää sääntelyä.

Myös toimeentulotuen määräytymistä ja rakennetta koskevaa sääntelyä ehdotetaan tarkennettavaksi. Lain rakenteeseen tehdään myös selkeyttäviä muutoksia. Lakiin ehdotetaan myös välttämättömiä muutoksia, jotka aiheutuvat siitä, että sosiaalihuollon järjestämisvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille.

Viranomaisten välisen yhteistyön parantamiseksi ehdotetaan säädettäväksi valtakunnallisesta toimeentulotukiasioiden neuvottelukunnasta sekä alueellisista neuvottelukunnista, jotka toimisivat hyvinvointialueiden yhteydessä. Näiden tarkoituksena olisi varmistaa viranomaisten välisen yhteistyön toteutumista ja tuoda esiin myös kehittämistarpeita. Tarvittaessa niissä voitaisiin huomioida myös asiakasnäkökulmaa toimeentulotukiasioiden käsittelyn kehittämisessä. Viranomaisten välinen yhteistyö on erittäin tärkeää, jotta voidaan selkeyttää välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamisen vastuunjakoa toimeentulotukilain soveltamisessa.

Muutokset tulisivat voimaan 1.1.2023. Neuvottelukuntien kautta on tarkoitus saada aiempaa systemaattisemmin tietoa toimeentulotukeen ja sen toimeenpanoon liittyvistä kehittämistarpeista. Sosiaali- ja terveysministeriö tuleekin seuraamaan uudistuksen vaikutuksia tiiviisti.

Sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin säännös taloudellisen toimintakyvyn edistämistä koskevasta sosiaalihuollon palvelusta. Tällä korostetaan sitä, että sosiaalihuollolla on asiakkaan taloudellisen kokonaistilanteen tukemisessa laaja-alainen tehtävä, joka on muutakin kuin toimeentulotuen myöntämiseen ja maksamiseen liittyvää. Lisäksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistumiseen liittyvät korvaukset siirrettäisiin kuntouttavasta työtoiminnasta annettuun lakiin.

Esitetyillä muutoksilla pyritään edistämään toimeentulotukea pitkään ilman ensisijaisia etuuksia saavien ohjautumista palvelutarpeen arviointiin ja palveluihin, koska muutokset tiivistävät Kelan ja sosiaalihuollon yhteistyötä asiakkaiden tilanteiden selvittämiseksi.

Toimeentulotuen kehittäminen jatkossa

Hallituksen esitysluonnoksen lausuntopyyntö oli esillä lausuntopalvelut.fi-sivustolla ajalla 21.4. - 31.5.2022. Lausuntoja saatiin yhteensä 65 lausunnonantajalta. Esitykseen on tehty lausuntopalautteen johdosta tarkennuksia. Toimeentulotukeen liittyy osa-alueita, joita on tarve kehittää jatkossa, mutta mitä ei ole pystytty sisällyttämään tähän esitykseen.

Esityksen lausuntokierroksella jotkut lausunnonantajat kaipasivat laajempaa uudistusta pienituloisimpien ihmisten asemaan joko toimeentulotukea tai perusturvaetuuksia korottamalla. Tässä esityksessä ei kuitenkaan puututa toimeentulotuen määrään. Tämä johtuu siitä, että merkittävät muutokset toimeentulotuen määrässä voisivat vaikuttaa toimeentulotuen rooliin suhteessa muuhun sosiaaliturvaan ja tällaisia muutoksia tulisi arvioida osana laajempaa kokonaisuutta. Sosiaaliturvakomitea työskentelee parhaillaan ja sen tavoitteista on todettu, että sosiaaliturvan uudistamisella pyritään pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeen vähenemiseen.

Jatkossa perusturvan ja toimeentulotuen päällekkäisyyden tarkoituksenmukaisuuden arviointia on tarpeen jatkaa ja toimeentulotuen roolia säännönmukaisesti perusturvaa täydentävänä tuen muotona tulisi pyrkiä kaventamaan. Toimeentulotuen tarpeen taustalla vaikuttaa useita syitä kuten muun muassa pitkäaikaistyöttömyys ja asumisen korkea hinta. Näihin vaikuttamalla pystytään vaikuttamaan myös tarpeeseen turvautua toimeentulotukeen.

Toimeentulotukea koskevassa keskustelussa toimeentulotukilakiin on ehdotettu muutoksia, jotka tekisivät perustoimeentulotuesta kaavamaisemmin myönnettävän etuuden. Tämän tyyppiset

muutokset muuttaisivat perustoimeentulotuen sosiaalihuoltoon kuuluvasta harkinnanvaraisesta ja viimesijaisesta tukimuodosta perusturvaetuuksiin kiinnittyväksi tukimuodoksi. Tämän kaltaisia muutoksia ei ole sisällytetty tähän uudistukseen, koska muutos olisi periaatteellisesti laaja ja edellyttää käsittelyä suhteessa muuhun sosiaaliturvaan.

Hallituksen budjettiriihessä sopimat väliaikaiset korotukset ja muutokset toimeentulotukeen sisältyvät toiseen esityskokonaisuuteen, jota valmistellaan parhaillaan.

Keskeisten pykäläehdotusten ryhmittelyä

Yhteistyötä parantavat säännökset

14 d § Toimeentulotukiasioinnin järjestäminen ja asiakkaan oikeus henkilökohtaiseen palveluun

14 e § Toimeentulotukiasioita koskeva Kansaneläkelaitoksen ja hyvinvointialueen yhteistyö

15 § Sosiaalihuollon lausunto

5 § ja 27 e § Toimeentulotukiasioiden valtakunnallinen neuvottelukunta ja alueelliset neuvottelukunnat

Tietojenvaihdon kokonaisuutta koskevat pykäläehdotukset

Uusi 3 a luku Tietojen luovuttaminen viranomaisten välillä

18 a § Kansaneläkelaitoksen tiedonsaantioikeus ja tietojen luovutusvelvollisuus

18 b § Hyvinvointialueen oma-aloitteinen tietojen luovutus Kansaneläkelaitokselle

18 f § Perustoimeentulotukea koskevien asiakastietojen kirjaaminen

18 g § Hyvinvointialueen tiedonsaantioikeus

18 h § Kansaneläkelaitoksen oma-aloitteinen tietojen luovutusvelvollisuus hyvinvointialueelle

Perusosan alentamista ja menettelyä koskevat pykäläehdotukset

10 § Alennettu perusosa

10 a § Perusosan alentamista koskeva menettely

Rahoitusta ja kunnan rahoitusosuutta koskevat pykäläehdotukset

27 a § Rahoitus

27 b § Perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavat ennakot ja niiden vahvistaminen sekä maksaminen

27 f § Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista***Toimeentulotuen määräytymistä, hakemista ja muita yksityiskohtia koskevat pykäläehdotukset***6 § Toimeentulotuen määräytyminen7 § Perustoimeentulotuki7 a § Asumismenot7 b § Terveystoimien menot ja muut menot7 c § Täydentävä toimeentulotuki8 § Ehkäisevä toimeentulotuki13 § Toimeentulotuen määräytymisaika ja laskelma27 § Henkilöllinen soveltamisala**Eduskunnassa korjattava 7 b pykälän 2 kohta*****Lapsen tapaamisesta aiheutuvien menojen korvaaminen***

Voimassaolevassa laissa säädetään muina perusmenoina korvattavina lapsen tapaamismenoista menoista niin, että huomioon otetaan ”lapsen tapaamisesta lapsen kanssa eri taloudessa asuvalle vanhemmalle aiheutuvat menot siltä osin, kun ne perustuvat kunnan toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen.”

Esityksessä on tarkoitus mahdollistaa tapaamiseen liittyvien menojen korvaaminen myös sille vanhemmalle, jonka luona lapsi asuu, kun lapsi tapaa toista eri taloudessa asuvaa vanhempaansa. Tällainen tilanne voi syntyä, jos vanhempi kuljettaa lapsen toisen vanhemman luokse ja vastaa kuluista. Tällä ei ole tarkoitus puuttua vuoroasumistilanteisiin. Niihin liittyviä menoja on mahdollisuus jakaa vanhempien kesken toimeentulotukilaskelmassa sen mukaan kuin vanhemmat niistä vastaavat.

Pykälämuotoilua on tarve täsmentää seuraavasti:

7 b §

--

Lisäksi muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruus huomioon:

--

2) lapsen tapaamisesta aiheutuvat menot lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 7 a, 7 b ja 9 c §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa siltä osin, kun lapsi tapaa eri taloudessa asuvaa vanhempaansa ja menot perustuvat hyvinvointialueen toimielimen vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen;

Viittaus lapsenhuoltolain 7 pykälä on syytä lisätä viittaussäännökseen, koska siinä säädetään sopimuksesta lapsen huollosta. Säännös ei koske vuoroasumistilanteita vaan tilanteita, joissa lapsi tapaa vanhempaa jonka luona tämä ei asu.

Neuvotteleva virkamies

Susanna Rahkonen